

Tomo VUKŠIĆ

PRIRODNI PRIRAŠTAJ KAO POKAZATELJ BRAČNOGA MORALA U KATOLIČKIM OBITELJIMA U BOSNI I HERCEGOVINI (1996.-2007.)

Sažetak

Studija se bavi pitanjem nataliteta i mortaliteta katolika kroz cijelo razdoblje nakon posljednjega rata. Promatra najprije demografska kretanja na razini cjelokupnoga stanovništva BiH. Potom se pozornost posvećuje demografskim trendovima kod samih katolika: ponajprije po biskupijama pojedinačno a onda kao cjelini. Uočava se pad prirodnoga priraštaja koji je kod katolika na razini BiH 2002. godine prvi put postao negativan nakon čega se kriza stalno produbljuje. Prati se potom kretanje ukupnoga broja katolika koji je, sudeći prema izvještajima biskupskih ordinarijata, u prvim godinama rastao, a u posljednje vrijeme doživljava lagani pad. Usporedbe radi, povlači se potom paralela s istim procesima u Hrvatskoj, a posljednji odlomak posvećen je pitanju statističkih izvještaja o izvršenim pobačajima u BiH i Hrvatskoj čiji je broj vrlo visok. A budući da je pad prirodnoga priraštaja već postao proces i da je broj pobačaja zabrinjavajuće velik, konstatira se da su to jasni pokazatelji ugroženosti bračnoga morala, za što postoje različiti uzroci, prije svih duh sekularizacije koji sve više zahvaća cijelo društvo, pa i katolike u njemu, te se uočava da postoji potreba promišljanja i promjene dosadašnjega načina pastoralne obitelji.

Bitna svojstva svake katoličke ženidbe, po kojima se prepoznaje katolička obitelj, jesu dva: jednost, što znači da je ona veza između jednog muškarca i jedne žene, i uvijek istoga muškarca i iste žene, te nerazr-

ješivost koja ženidbeni vez čini apsolutnim sve do smrti jednoga od supružnika.¹ S druge strane, bitne svrhe katoličke ženidbe, koja je zajednica cijeloga života supružnika, po svojoj naravi također su dvije: dobro supružnika i rađanje i odgajanje potomstva.² Ta bitna svojstva i svrhe osnovica su svakoga kršćanskog govora o ženidbi među krštenima koju je Krist Gospodin uzdigao na čast sakramenta. Po njima se kršćanska ženidba prepoznaje do te mjere da se jedino po stupnju življenja bitnih svojstava i svrha vrednuje i prepoznaje stupanj uspješnosti svakoga kršćanskog braka. Te iste bitne svrhe i svojstva kršćanske ženidbe - jednost, nerazrješivost, dobro supružnika i rađanje i odgajanje potomstva - vrhovni su kriteriji po kojima se može i treba procjenjivati i bračni moral supružnika. Kad treba govoriti o bračnome moralu, vrlo je teško, ako ne i nemoguće, analizirati ga na subjektivnoj razini, a da se ne riskira nepotrebno zadiranje u intimu supružnika, odnosno da se ne završi u moralizatorskom voajerizmu. S druge strane, na objektivnoj razini dopušteno je upustiti se u raspravu o bračnom moralu analizirajući u nekom društvu ili crkvenoj pokrajini npr. postotak rastava od ukupno sklopljenih brakova, broj izvršenih pobačaja te natalitet, mortalitet i prirodni priraštaj. A onda, ovisno o objektivnim rezultatima vanjskih pokazatelja unutrašnjega bračnog života, zaključivati o moralu bračne intime i savjestima supružnika. Dapače, bez ikakva rizika da se upadne u zamke mogućih analiza bračnoga morala na subjektivnoj razini, proučavajući pouzdane podatke na objektivnom planu, može se doći do vjerodostojnih pokazatelja, pa i zaključaka, o stanju moralnoga zdravlja obitelji. U stvari, iako se radi o statističkim pokazateljima krštenja, priraštaja i pobačaja, oni su vjeran odraz stupnja življenoga morala u obiteljima na koje se podaci odnose. Naime, samo primjera radi, onaj tko svjesno i namjerno vrši pobačaj, istina, čini to na vanjskom području, ali svaki takav čin jasan je znak vrlo niske razine morala i izravnoga odbacivanja Božje zapovijedi: "Ne ubij!" Isto tako, zdrav bračni par koji ne rada potomstvo, nego ga izbjegava, ne može biti smatran zajednicom koja odgovorno živi prema načelima kršćanskoga morala.

Upravo zato, u nastavku ovoga prikaza, pozabavit ćemo se statističkim izvještajima iz svih biskupija u BiH o broju krštenih i umrlih od 1996. do 2007. godine. Bilo je potrebno prikupiti podatke za malo dulje razdoblje kako se ne bi ostalo na informaciji o samo jednom trenutku i da bi se uočio proces demografskoga kretanja Crkve i naroda u BiH. Na osnovi tih egzaktnih podataka koji su, za proteklo razdoblje od 12 godina,

---

¹ Usp. kan 1055.

² Usp. kan 1056.

preuzeti i dobiveni zbrajanjem rezultata iz matičnih knjiga krštenih i umrlih, koje vode župnici u svojim župama, stvorit ćemo ponajprije sliku o natalitetu, mortalitetu i prirodnom priraštaju Crkve ali, istodobno, također prilično pouzdanu sliku, iako ne i cjelovitu, o stanju bračnoga morala obitelji u našim biskupijama.

Brojčani podaci o pojedinim biskupijama, koji će biti izneseni na sljedećim stranicama, dobiveni su u biskupskim ordinarijatima u Sarajevu, Mostaru i Banja Luci. Tamo su ih, kako je običaj u Katoličkoj crkvi, svake godine u obliku prijepisa matica dostavljali župnici, svaki za svoju župu. Što se tiče broja krštenih i umrlih u pojedinim biskupijama, on je jednostavan zbroj svih izvještaja župnika za određenu godinu te je kao takav u oba slučaja apsolutno točan, osim u slučaju Mostarske biskupije gdje, zbog poznatih problema u nekoliko spornih župa, iz tih župa nedostaje cjelovit izvještaj. Priraštaj je odnos krštenja i smrti koji je dobiven izračunavanjem pa je i on posvema točan. S druge strane, izvještaj o ukupnom broju vjernika, naravno, ne može biti točan u jednakoj mjeri kao prethodni podaci. Ali, budući da ogromna većina katoličkoga stanovništva u BiH tradicionalno živi na selu, ili u malim sredinama, župnički izvještaji, u nedostatku drugih podataka, također su dosta pouzdani. U stvari, župnici skoro sve svoje vjernike u najvećem broju župa u malim naseljima poznaju doslovce osobno.

Budući da katolici ne žive izolirano nego su dio društva, najprije ćemo baciti pogled na opće demografsko stanje u BiH. Odnosno, zanima nas biološka slika ukupnoga stanovništva. Tek potom slijedi prikaz demografskoga stanja katolika u BiH a onda, na kraju, usporedba s istim stanjem nacije u Hrvatskoj. U posljednjem dijelu ova studija će se pozabaviti, na osnovi službenih podataka iz državnih izvora, izvještajima o broju pobačaja u BiH, u čemu sudjeluju i katolici, te i tu problematiku nakratko usporediti sa stanjem u Hrvatskoj.

I. Demografsko kretanje stanovništva u Bosni i Hercegovini

Iz službenih podataka državne krovne Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine,³ koje ona objavljuje redovito od 1996. godine za cijelu

---

³ Podaci od 1996. do 2006. godine usp. AGENCIJA ZA STATISTIKU BIH, *Demografija*, Sarajevo, 2007., 29 (internetsko izdanje), a podaci za 2007. godinu usp. AGENCIJA ZA STATISTIKU BIH, *Demografija*, Priopćenje od 21. svibnja 2008. (internetsko izdanje).

BiH, jasno izlazi da je prirodni priraštaj, uključujući cjelokupno stanovništvo, u stalnom i vrlo ubrzanom opadanju. Naime, iako je istina, zvuči nevjerovatno da je prirodni priraštaj u BiH s pozitivnih 21.442 iz poslijeratne 1996. godine u samo desetak godina pao na 597 ispod ništice prošle 2007. godine. Odnosno, prvi put se dogodilo da je upravo za toliko bilo više umrlih negoli rođenih. No, posebna težina cijeloga problema nalazi se u činjenici što je fenomen opadanja prirodnoga priraštaja odavno već postao ustaljen proces s jasnom tendencijom da se nastavi i ubuduće, što će u sljedećem razdoblju, uz to što se negativno odražava na demografsku sliku, sigurno izazvati velike društvene obrate i probleme.

Prema podacima koje je nedavno objavila Agencija za statistiku prirodni priraštaj na razini cijele zemlje u 2007. godini bio je negativan, odnosno umrlo je 597 osoba više negoli je rođeno jer je rođenih bilo 33 235 a umrlih 33 832.

Istodobno je Federalni zavod za statistiku objavio da je prirodni priraštaj u Federaciji u 2007. godini bio pozitivan i iznosio 2 287 (rođenih 21 715, umrlih 19 428)⁴, a Republički zavod za statistiku RS izvijestio je da je tamo prirodni priraštaj bio negativan za čak 4 036 (rođenih 10 110, umrlih 14 146).⁵ Podaci za Distrikt Brčko, koji je neka vrsta statističke crne rupe, trebali bi biti izračun razlike između BiH i zbroja Federacije i RS.

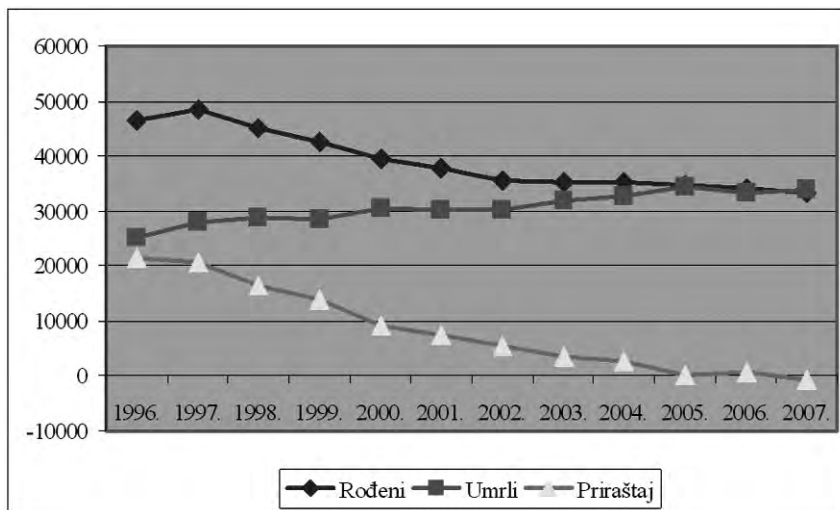
STANOVNIŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE				
Godina	Stanovnika	Rođeni	Umrli	Priraštaj
1996.	3 645 000	46 594	25 152	21 442
1997.	3 738 000	48 397	27 875	20 522
1998.	3 653 000	45 007	28 679	16 328
1999.	3 725 000	42 464	28 637	13 827
2000.	3 781 000	39 563	30 482	9081
2001.	3 798 000	37 717	30 325	7392
2002.	3 828 000	35 587	30 155	5432
2003.	3 832 000	35 234	31 757	3477
2004.	3 842 000	35 151	32 616	2535
2005.	3 843 000	34 627	34 402	225
2006.	3 843 000	34 033	33 221	812
2007.	3 843 000	33 235	33 832	-597

Iako spomenuti zavodi ne nude podatke o rođenju i smrti po etničkoj pripadnosti, iz objavljenih informacija, i posebice iz podataka izvađenih iz crkvenih matrica koji slijede, jasno proizlazi da Hrvati, koji su uglavnom

⁴ Usp. FEDERALNI ZAVOD ZA STATISTIKU, "Stanovništvo - procjena sredinom godine i prirodno kretanje" (internetsko izdanje).

⁵ Usp. REPUBLIČKI ZAVOD ZA STATISTIKU, *Demografska statistika*, Banja Luka, 2008., 15 (internetsko izdanje).

katolici, imaju negativan priraštaj. A s obzirom na sastav stanovništva RS, gdje Srbi predstavljaju više od 90% populacije, to isto se bez ikakve dvojbe, na osnovi upravo iznesenih podataka, može ustvrditi i za Srbe, što znači da bi jedino Bošnjaci još uvijek imali pozitivan priraštaj. No, s obzirom na proces vrlo ubrzanoga pada općega priraštaja cijeloga stanovništva, sigurno je da i njih vrlo ubrzano pogada “bijela kuga”.

Rođenja, smrti i prirodni priraštaj u BiH od 1996. do 2007.

S druge strane, poznato je da u BiH nije obavljen popis stanovništva još od 1991. godine, te zato nema pouzdanih podataka o broju žitelja. Ali svaka od spomenutih agencija za statistiku nudi procjenu za svoje područje. Tako, prema procjeni Agencije za statistiku, u BiH je 2007. godine bilo 3.843.000 stanovnika: Bošnjaka, Srba, Hrvata i ostalih. S druge strane, prema podacima Biskupskih ordinarijata, kojima župnici svake godine u siječnju dostavljaju izvještaje o svojim župama, u BiH je na kraju 2007. godine bilo 459.102 katolika. Ti crkveni podaci o ukupnom broju katolika sigurno nisu posvema točni, što vrijedi prije svega za godine neposredno nakon rata, ali su najpouzdaniji od svih kojima se raspolaže i svakako su vrlo blizu istini jer nitko kao župnici ne poznaje vjernike.

Spomenutom broju katolika, koji su skoro svi Hrvati, ipak treba dodati još barem 40.000 Hrvata (oko 10% od pretpostavljenoga broja Hrvata), koji ili nisu katolici ili nisu u kontaktu sa župnim uredima, što je posvema utemeljeno. Tako se opravdano može sadašnji broj Hrvata u BiH zaokružiti barem na oko 500.000. A pretpostavljenih 500.000 Hrvata na pretpostavljeni broj stanovnika iznosi oko 13% od ukupnoga stanovništva.

2. Demografska slika katolika u BiH

Iz podataka, koji slijede, vidjet će se da je prirodni priraštaj katolika negativan u Sarajevskoj, Banjalučkoj i Trebinjskoj biskupiji dok je u Mostarskoj još uvijek pozitivan, ali i tamo već godinama u kontinuitetu pada.

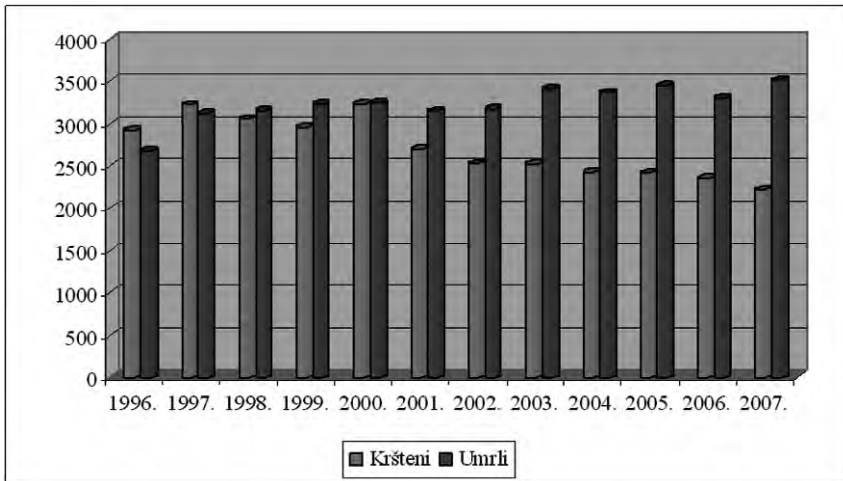
2.1. Sarajevska nadbiskupija

Uočljivo je kako je broj vjernika u Nadbiskupiji, koja je u ratu bila prepolovljena, neposredno nakon rata rastao do 2002. godine kad je započeo proces ponovnog opadanja toga broja. Uzroka je očito mnogo, od neuspjeloga povratka pa do ponovnog iseljavanja zbog različitih razloga. Ali, i zbog vrlo negativnoga priraštaja u našem narodu općenito, o čemu se vrlo malo govori.

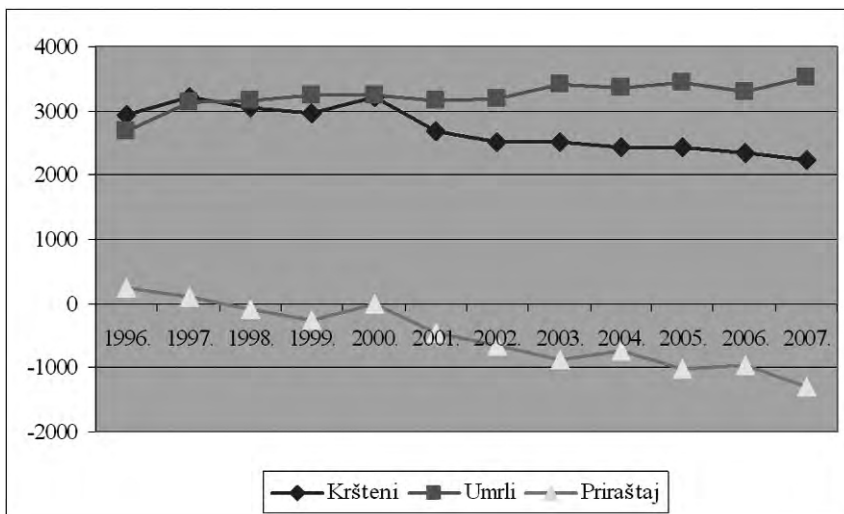
Proces rasta i opadanja broja vjernika od 1996. do 2007. godine, kao i broj krštenja te smrti u istom razdoblju, moguće je bilo iskazati jer Ordinarijat o tome ima zbirne podatke⁶, a podaci o priraštaju su međusoban odnos tih dvaju podataka. Međutim, iznad svega je zanimljivo uočiti da je prirodni priraštaj u Nadbiskupiji bio pozitivan u prvim godinama neposredno nakon rata, 1996. i 1997., a prvi put je postao negativan tek 1998., tri godine nakon rata, i otada je u procesu stalnoga opadanja.

SARAJEVSKA NADBISKUPIJA				
Godina	Kršteni	Umrli	Priraštaj	Vjernika
1996.	2927	2680	247	180 560
1997.	3221	3119	102	206 504
1998.	3057	3159	-102	209 506
1999.	2963	3234	-271	201 567
2000.	3226	3249	-23	210 014
2001.	2696	3152	-456	215 025
2002.	2528	3177	-649	217 921
2003.	2526	3410	-884	215 482
2004.	2427	3369	-742	213 462
2005.	2421	3447	-1026	213 590
2006.	2350	3309	-959	208 969
2007.	2220	3513	-1293	206 138

⁶ Za dobivanje podataka o Sarajevskoj nadbiskupiji vrlo sam zahvalan kardinalu Vinku Puljiću, ali i osoblju ordinarijata koje se potrudilo da ih prikupi i objedini: Zdenku Spajiću, Predragu Stojčeviću, Anti Meštroviću i Marku Zubaku.

Kršteni u umrli u Sarajevskoj nadbiskupiji (1996.-2007.)

Prirodni priraštaj u Sarajevskoj nadbiskupiji (1996.-2007.)

2.2. Banjalučka biskupija

Kao što je svima već poznato, stradanje katolika na području Banjalučke biskupije tijekom posljednjega rata imalo je užasne razmjere. Naime, tragedija je bila toliko velika da je broj vjernika mnogo više negoli prepolovljen tako da ih je 1996. godine, prema izvještaju Biskupskog ordi-

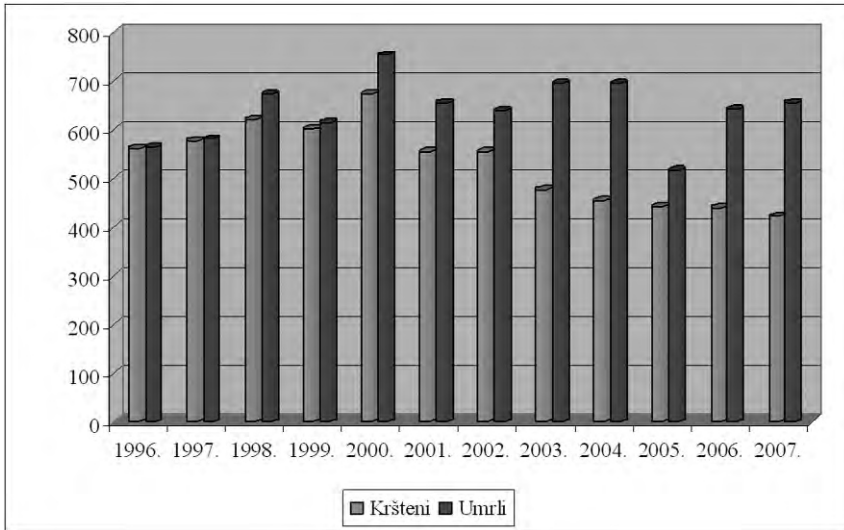
narijata, na području cijele ove biskupije bilo ostalo svega oko 50.000.⁷ A kad je rat završio, postojala je opravdana nada da će prognanim i iseljenim ljudima biti omogućeno da se vrate svojim kućama. Čak se povratak polako bio počeo i događati te se broj katolika do 1999. godine povećao na 52.711. Međutim, prema statističkim izvještajima, ne samo da je tada proces povećanja broja katolika zaustavljen već je, prema istim podacima, došlo do novoga vala iseljavanja koji sve do danas, na žalost, nije stao. Odnosno, na kraju 2007. godine, prema izvještaju Ordinarijata, na području biskupije živi još samo 38.099 vjernika. Ili, drukčije rečeno, od 1999. pa do 2007. godine broj vjernika na području Banjalučke biskupije smanjio se za novih 14.612 što iznosi 27,72%.

BANJALUČKA BISKUPIJA				
Godina	Kršteni	Umrli	Priraštaj	Vjernika
1996.	561	565	-4	50 000
1997.	577	581	-4	50 300
1998.	621	673	-52	49 800
1999.	601	615	-14	52 711
2000.	673	753	-80	51 700
2001.	554	655	-101	45 213
2002.	554	639	-85	41 961
2003.	477	695	-218	41 113
2004.	454	695	-241	40 758
2005.	442	517	-75	39 896
2006.	440	641	-201	38 614
2007.	422	655	-233	38 099

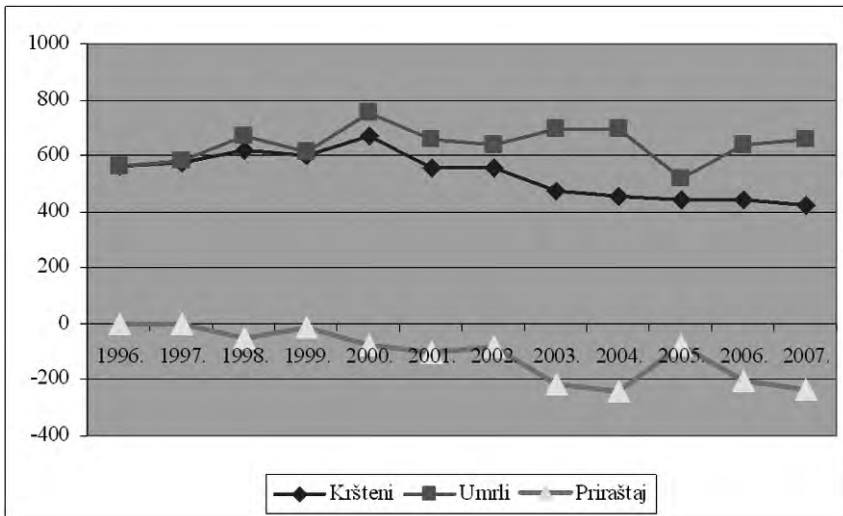
Ako se tome doda informacija da Biskupija kroz cijelo razdoblje nakon rata ima i negativan priraštaj koji se, k tomu, iz godine u godinu povećava, postaje sasvim jasno zašto se mora biti solidaran posebice s ovim dijelom naše Crkve i naroda jer se svaki oblik pomoći, pa i najmanji, tamo pretvara u novi znak nade. Ipak, mora se primijetiti da je i ta biskupija, što se priraštaja tiče, najbolje stajala u prvim godinama neposredno nakon rata i da se prirodni priraštaj u idućim godinama stalno pogoršavao.

⁷ Osim biskupu Franji Komarici, za dobivanje podataka o Banjalučkoj biskupiji zahvalan sam službenicima Biskupskog ordinarijata Ivici Božinoviću i Ivanu Peri Grgiću.

Kršteni i umrli u Banjalučkoj biskupiji (1996.-2007.)

Prirodni priraštaj Banjalučke biskupije (1996. - 2007.)

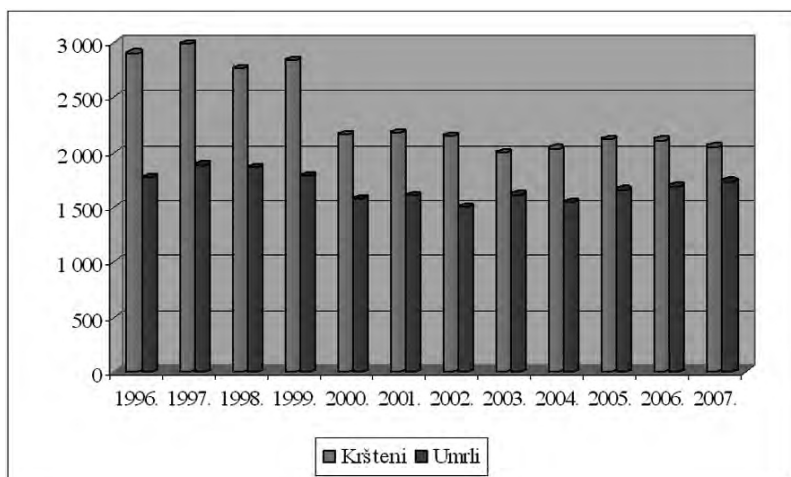
2.3. Mostarska biskupija

I u dvjema hercegovačkim biskupijama⁸ naročito zabrinjava neprekidni pad krštenja (rođenja) koji, iako broj smrti kroz sve godine uglavnom ostaje na istoj vrijednosti, uvjetuje također stalan pad prirodnoga priraštaja.

⁸ Za dobivanje podataka o Mostarskoj i Trebinjskoj biskupiji, osim biskupu Ratku Periću, zahvalan sam osoblju Biskupskog ordinarijata Draženu Kutleši, Anti Luburiću i Mariju Glibiću.

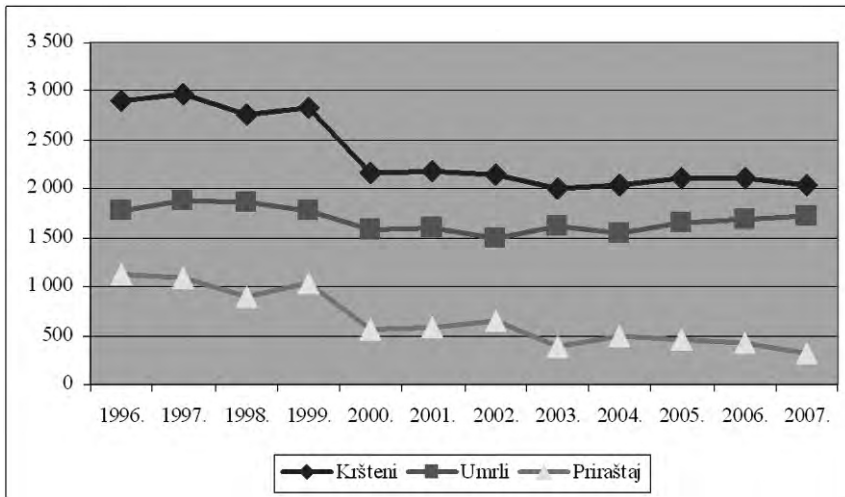
Tako je u Mostarskoj biskupiji prirodni priraštaj pao s 1128, koliki je bio u 1996. godini, na samo 317 u 2007. godini. Stoga, ako se ovaj proces nastavi, a zasad nema nikakvih pokazatelja da neće biti upravo tako, postoji velika opasnost da se u sljedećem razdoblju broj krštenja izjednači s brojem smrti, odnosno da i ovdje priraštaj postane negativan. Naime, ta biskupija je jedina u BiH koja još uvijek ima pozitivan priraštaj u koji nisu mogli biti uključeni podaci iz spornih župa jer nisu ni dostavljeni Biskupskom ordinarijatu.

MOSTARSKA BISKUPIJA				
Godina	Kršteni	Umrli	Priraštaj	Vjernika
1996.	2902	1774	1128	175 245
1997.	2981	1885	1096	175 684 ⁹
1998.	2758	1863	895	173 005
1999.	2830	1785	1045	175 005
2000.	2164	1579	565	175 000
2001.	2179	1603	576	178 022
2002.	2146	1496	650	183 452
2003.	1997	1613	384	187 255
2004.	2032	1545	487	189 617
2005.	2114	1655	459	187 951
2006.	2110	1690	420	194 298
2007.	2048	1731	317	193 633

Kršteni i umrli u Mostarskoj biskupiji (1996.-2007.)

⁹ Ovdje treba upozoriti da je, zbog nenamjerne pogreške pri izračunavanju u Biskupskom ordinarijatu, kada su jednostavno zbrojeni podaci za dvije hercegovačke biskupije kao da je riječ o jednoj, u jednom prethodnom tekstu objavljeno da je Mostarskoj biskupiji 1997. godine bilo 194 292 vjernika. Usp. Tomo VUKŠIĆ, "Još o demografskim kretanjima katolika u Hercegovini", u: *Crkva na kamenu* 5(2008.), 18-19.

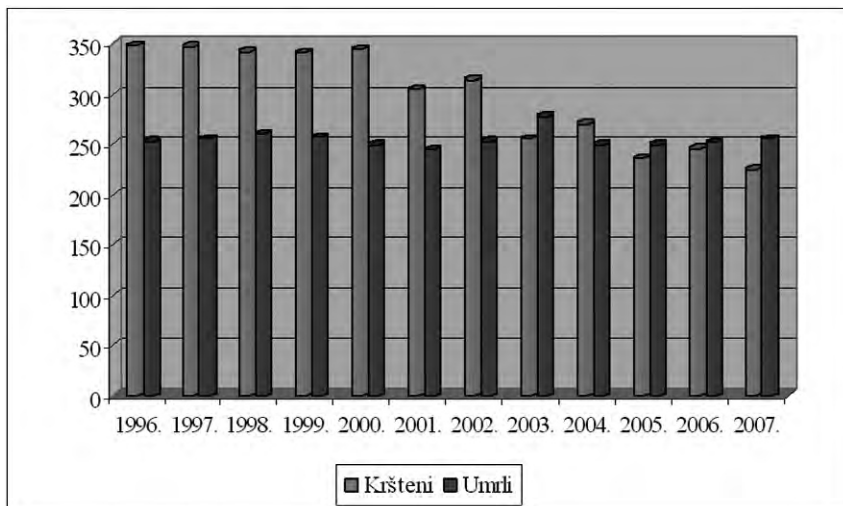

Prirodni priraštaj Mostarske biskupije (1996. - 2007.)

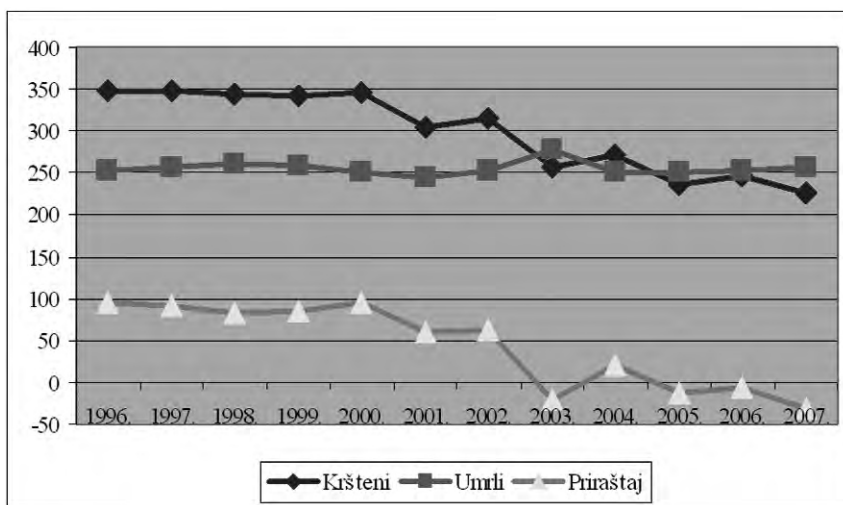
2.4. Trebinjska biskupija

U istom razdoblju u Trebinjskoj biskupiji prirodni priraštaj je s pozitivnih 96, koliki je bio 1996. godine, pao čak ispod nule, na -31 u 2007. godini. Sve to, zajedno s prethodno predočenim stanjem u Mostarskoj biskupiji, jasno dokazuje da je i u Hercegovini davno započelo hrvatsko i katoličko urušavanje “iznutra” što, ako se ovo nastavi, zajedno s onim što se događa u dvjema bosanskim biskupijama, prijeti neslućenim tragičnim demografskim procesima koji već sada ostavljaju bolne ožiljke i na etničkom i na crkvenom biću.

TREBINJSKA BISKUPIJA				
Godina	Kršteni	Umrli	Priraštaj	Vjemika
1996.	349	253	96	19 110
1997.	348	256	92	18 897
1998.	343	261	82	18 993
1999.	342	258	84	18 903
2000.	346	250	96	19 344
2001.	305	245	60	19 850
2002.	315	253	62	20 353
2003.	256	278	-22	20 971
2004.	271	250	21	20 857
2005.	237	250	-13	21 253
2006.	246	252	-6	21 250
2007.	225	256	-31	21 242

Kršteni i umrli u Trebinjskoj biskupiji (1996.-2007.)

Prirodni priraštaj Trebinjske biskupije (1996. - 2007.)

3. Sve biskupije zajedno

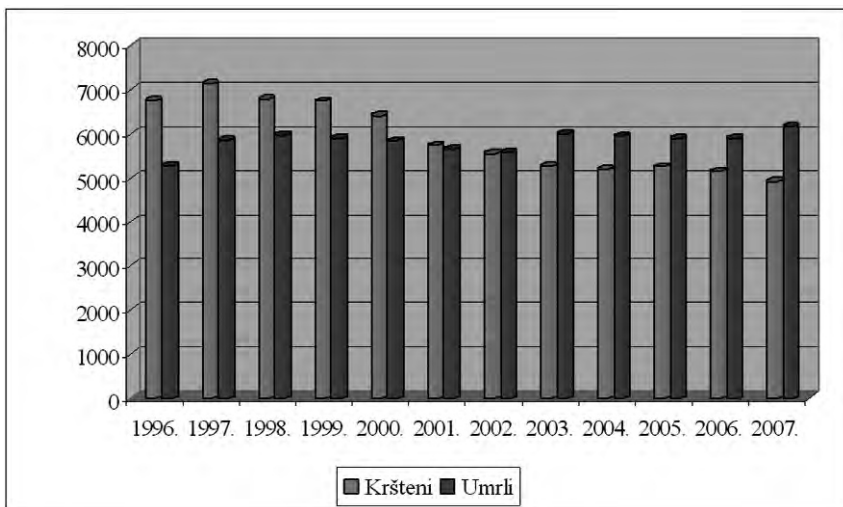
Statistički izvještaji iz svih biskupija dokazuju da je u svakoj na djelu jasan proces kontinuiteta opadanja broja krštenja, a time i rođenja, dok broj smrti uglavnom stalno ima jednaku brojčanu vrijednost. Već je bilo rečeno da izvještaji o ukupnom broju prisutnih vjernika u pojedinim biskupijama nisu, niti mogu, biti posvema točni. No, brojevi krštenja i smrti točan su zbroj koji je nastao nakon uvida u sve župne matice krštenih

i umrlih koje se uredno vode u svakoj župi. Stoga ne postoji ni najmanja mogućnost pogreške, osim što treba još jednom napomenuti da ovdje nisu pribrojani podaci, koji na žalost nisu dostupni, iz nekoliko spornih župa u Mostarskoj biskupiji. Međutim, kad bi se kojom srećom moglo dodati i te podatke, sigurno se ništa bitno ne bi promijenilo. No, s druge strane, navedeni broj krštenja ne odgovara posvema broju rođenja jer među krštenima postoji određeni broj osoba koje su primile sakrament krštenja kao odrasle ili su rođene negdje u inozemstvu pa donesene i ovdje krštene ali, budući da njihov broj nije velik, u gornjim prikazima nije se o tome vodilo računa no, radi cjelovite informacije, ovdje to svakako treba spomenuti. Naime, broj rođenja je objektivno manji od broja krštenja za onoliko koliko je odraslih osoba primilo krštenje.

Drugo, izneseni podaci dokazuju da je prirodni priraštaj u Sarajevskoj, Trebinjskoj i Banjalučkoj biskupiji već godinama negativan, dok se u Mostarskoj, iako je još uvijek pozitivan, brzo i opasno također približava ništici i samo je pitanje vremena kad će taj davno započet proces pada prirodnoga priraštaja, pridruživanjem također Hercegovine, postati zajednička oznaka svih katoličkih krajeva.

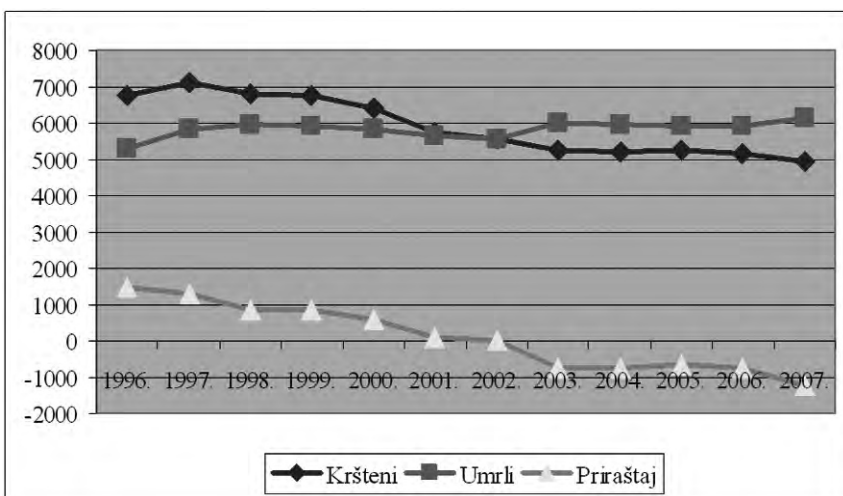
SVE BISKUPIJE U BIH				
Godina	Kršteni	Umrli	Priraštaj	Vjernika
1996.	6739	5272	1467	424 915
1997.	7127	5841	1286	451 385 ¹⁰
1998.	6779	5956	823	451 208
1999.	6736	5892	844	448 186
2000.	6409	5831	578	456 058
2001.	5734	5655	79	458 110
2002.	5543	5565	-22	463 687
2003.	5256	5996	-740	464 821
2004.	5184	5937	-753	464 694
2005.	5244	5896	-652	462 690
2006.	5146	5892	-746	463 131
2007.	4915	6155	-1240	459 102

¹⁰ Točan zbroj katolika u BiH 1997. godine iznosi 451 385. Taj se broj, zbog pogreške kod zbrajanja broja vjernika u Hercegovini kad su u Ordinarijatu vjernici obiju biskupija zbrojeni u Mostarsku, a oni za Trebinjsku dodani posebno, u jednom drugom izvještaju bio popeo na 469 993. Usp. Tomo VUKŠIĆ, "Koliko je Hrvata danas u BiH", u: *Crkva na kamenu* 10 (2008.), 17.

Krštenja i smrti katolika u BiH (1996.-2007.)

Kao što je lako uočiti, katolici su u BiH imali pozitivan prirodni priraštaj sve do 2001. godine. Pomalo paradoksalno zvuči, ali je istina, da je priraštaj bio najveći u prvoj poslijeratnoj godini i da je nakon toga stalno opadao. Prvi put je postao negativan 2002. godine, kad je i gospodarska i sigurnosna situacija bila neusporedivo bolja negoli na početku ovoga razdoblja, i potom nastavio padati tako je da 2007. godine dosegao najnižu razinu.

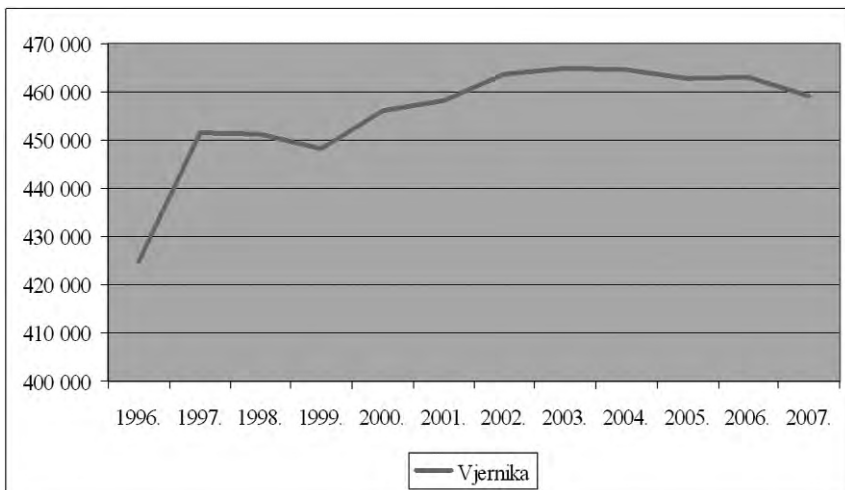
Prirodni priraštaj katolika u BiH (1996. - 2007.)

Narav i složenost prirodnih procesa među katolicima u BiH moguće je razumjeti samo ako ih se smjesti u okvir u kojemu se i događaju, to jest u procese ukupnoga stanovništva u BiH. Naime, iz službenih podataka državne krovne Agencije za statistiku, koje ona objavljuje redovito od 1996. godine, vidljivo je da je prirodni priraštaj cjelokupnoga stanovništva BiH u stalnom i vrlo ubrzanom opadanju. Naime, iako je istina, zvuči nevjerojatno da je prirodni priraštaj u BiH s pozitivnih 21.442 iz poslijeratne 1996. godine u samo desetak godina pao na 597 ispod ničice kao što smo vidjeli u prvom dijelu ovoga prikaza.

Što se pak tiče samih katolika, problem koji u ovo vrijeme najviše prijete Crkvi i hrvatskom narodu nalazi se u činjenici da već više godina na razini BiH kontinuirano imaju negativan priraštaj. Odnosno, bez obzira na sve nedaće s kojima se moraju suočavati, katolicima, a time i Hrvatima u BiH, to je očito, najveći problem dolazi od njih samih.

4. Broj katolika i Hrvata u BiH

Prema crkvenim podacima, kroz dvije godine nakon rata (1996.-1997.), očit je bio proces povećanja ukupnoga broja katolika, sigurno zbog povratka izbjeglica i prognanika. Potom je kroz sljedeće dvije godine slijedio lagani pad ukupnoga broja, a onda je ponovno tijekom nekoliko godina došlo do progresivnoga povećanja broja katolika koji se nakon 2003. godine ponovno pretvorio u proces opadanja ukupnoga broja. Istina, nakana ove studije nije baviti se uzrocima koji uvjetuju takav proces, no svakako bi bilo vrlo pogrešno kad se ne bi uočilo da je poslije 2003. godine, sudeći prema crkvenim izvorima, na djelu proces laganoga, ali stalnoga, opadanja ukupnoga broja katolika.

Krivulja katoličke prisutnosti u BiH (1996. - 2007.)

Posljednji popis stanovništva BiH obavljen je davne 1991. godine. Nakon toga su se dogodile radikalne promjene demografske slike ovih krajeva, prije svega zbog premještanja i progona stanovništva tijekom rata. Međutim, iako je prošlo 14 godina od završetka ratnih tragedija, ni do danas se uopće ne zna točno koliko ljudi živi u BiH. Stoga se raspolaže jedino s procjenama toga broja.

Prema procjeni Agencije za statistiku, krovne državne ustanove ove vrste, u BiH je 2007. godine bilo 3.843.000 stanovnika: Bošnjaka, Srba, Hrvata i ostalih. Međutim, ista agencija, na žalost, ne donosi procjenu o raspodjeli stanovništva po etničkoj pripadnosti. S druge strane, prema podacima Biskupskih ordinarijata na kraju 2007. godine bilo je 459 102 katolika u BiH.

Ipak, da bi se dobio približan broj Hrvata, koji u ovom času žive u BiH, gornjem broju katolika, koji su skoro svi Hrvati, posvema utemeljeno svakako treba dodati još barem 40 000 Hrvata (oko 10% od pretpostavljenoga broja Hrvata), koji ili nisu katolici ili nisu u kontaktu sa župnim uredima. Tako se opravdano može sadašnji broj Hrvata u BiH zaokružiti barem na oko 500 000. A pretpostavljenih 500 000 Hrvata na pretpostavljeni broj stanovnika iznosio bi oko 13% od ukupnoga stanovništva.

5. Prirodni priraštaj u Hrvatskoj

Na prethodnim stranicama posebna pozornost posvećena je podacima te, na osnovi njih, pokazateljima procesa prirodnoga kretanja rođenja, smrti i priraštaja katolika u BiH, u svim biskupijama pojedinačno i u cjelini. Ti podaci, preuzeti iz župnih matičnih knjiga, pokazali su da je prirodni priraštaj katoličkoga stanovništva posljednjih godina, na žalost, negativan s jasnom tendencijom daljnjega pada. Vidjelo se također da je priraštaj katolika prvi put postao negativan 2003. godine, kada je pao na minus 740, a da je prvih poslijeratnih godina bio izrazito pozitivan (1996. godine priraštaj je bio plus 1467, a 2007. minus 1240).

Ako se spomenute podatke smjesti u okvir demografskih kretanja te usporedi s onima za Republiku Hrvatsku, gdje živi većina hrvatskoga naroda, onda rezultati, koji neumoljivo proizlaze, moraju još više zabrinjavati. Naime, prema podacima koje je objavio Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske,¹¹ tamo je prirodni priraštaj prvi put u novijoj povijesti

---

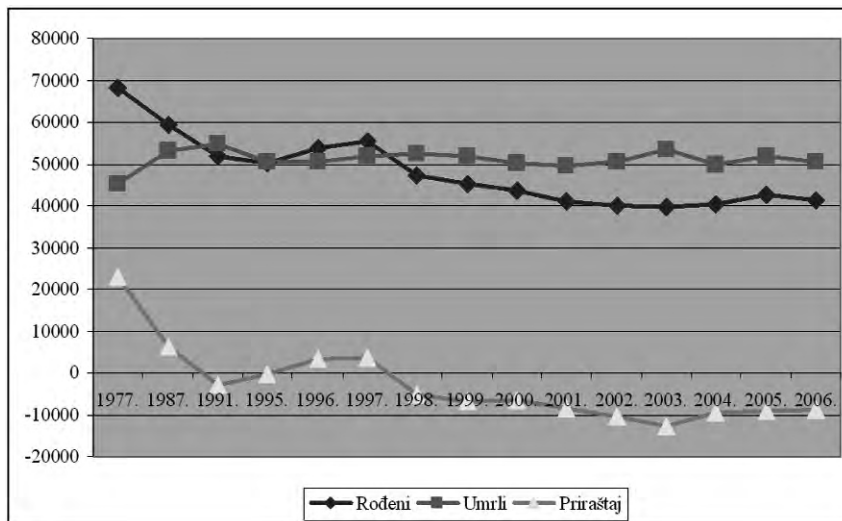
¹¹ Usp. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Statistički godišnjak 2007.*, Zagreb, 2007., 92 (internetsko izdanje).

postao negativan još 1991. godine kada je iznosio minus 3003. Međutim, posebno je zabrinjavajuće da je on u razdoblju kraćem od 15 godina pao za više od 25 000 jer je prirodni priraštaj u Hrvatskoj npr. 1977. godine bio pozitivan za čak 22 879.

Prema istom izvještaju Državnoga zavoda za statistiku, priraštaj stanovništva je bio negativan kroz cijelo vrijeme domovinskoga rata (1991.-1995.) a onda nakratko, samo 1996. i 1997. godine, ponovno bio pozitivan. Nakon toga prirodni priraštaj u Hrvatskoj svake godine je izrazito negativan. No, iako ta porazna slika nije svake godine jednako teška, jer se negativan priraštaj kreće od minus 3175, koliko je iznosio 1996. godine, do minus 12 907 u 2003. godini, kada je dosegao najnižu razinu, ipak je istina da hrvatski katolici, ako ih se uzme u cjelini, u BiH i Hrvatskoj, što nam se čini posvema opravdano, svake godine ostaju bez jednoga grada od oko deset tisuća stanovnika. - Samo zato što ih mnogo više umire negoli se rađa!

PRIRODNI PRIRAŠTAJ U HRVATSKOJ			
Godina	Rođeni	Umrli	Priraštaj
1977.	68 035	45 156	22 879
1987.	59 209	53 080	6129
1991.	51 829	54 832	-3003
1995.	50 182	50 536	-354
1996.	53 811	50 636	3175
1997.	55 501	51 964	3537
1998.	47 068	52 311	-5243
1999.	45 179	51 953	-6774
2000.	43 746	50 246	-6500
2001.	40 993	49 552	-8559
2002.	40 094	50 569	-10475
2003.	39 668	53 575	-12907
2004.	40 307	49 756	-9449
2005.	42 492	51 790	-9298
2006.	41446	50 378	-8932

Rodenja, smrti i prirodni priraštaj u Hrvatskoj (1977.-2006.)

6. Pitanje bračnoga morala

Gledano iz perspektive demografske statistike, o bračnom moralu na objektivnoj razini na osobit način govore pouzdani izvještaji o natalitetu i izvršenim pobačajima. Naime, obitelj koja je otvorena životu i odgovorno ga daruje, živi u skladu s kršćanskim moralom. I obratno, u slučajevima gdje nije tako, kršćanski moral je ugrožen. S druge strane, to još više vrijedi kad je govor o pobačaju.

6.1. Natalitet i bračni moral katolika

Izvještaji iz svih biskupija jasno pokazuju da je ubrzan pad nataliteta i negativan priraštaj već više godina konstanta demografske slike katolika u BiH. Gotovo je paradoksalno da je natalitet u svim biskupijama bio najbolji u prvim godinama nakon rata. Dapače, u obje poslijeratne godine (1996. i 1997.) prirodni priraštaj bio je pozitivan u Sarajevskoj nadbiskupiji, a onda je tek 1998. godine prvi put postao negativan i otada se kriza stalno produbljuje. U Trebinjskoj je 2003. godine postao negativan i ne popravlja se. U Mostarskoj je 2007. godine još uvijek pozitivan, ali je s 1128, koliko je iznosio 1996. godine, pao na samo 317. Odnosno, u neposrednom poslijeratnom razdoblju prirodni priraštaj katolika posvuda je bio pozitivan osim u Banjalučkoj biskupiji gdje je, u razdoblju koje proučavamo, u svim godinama negativan. Međutim, i tamo je najbolji bio

u prvim godinama nakon rata. Naime, u prve dvije godine nakon rata bio je na samo -4, a onda je uslijedio progresivan pad tako da je 2007. godine iznosio -233.

Na razini cijele BiH prirodni priraštaj katolika godine 1996. iznosio je 1467. Otada je u stalnom opadanju te je 2003. godine prvi put postao negativan (-740) dok je 2007. godine pao na čak -1240.

Uzroci tih procesa sigurno su mnogostruki: društveni, gospodarski, sigurnosni, starost povratnika te velik broj neoženjenih i neudanih. No, iznad svega razloge treba tražiti u procesu sekularizacije i usvajanju njezina sustava vrijednosti čija je jedna od najvećih žrtava upravo obitelj. Drastičan pad poroda i stalno smanjivanje prirodnoga priraštaja, naime, posljedica su prvenstveno pada obiteljskoga morala i vjerničke odgovornosti uopće! Ustvari, podaci koji su izneseni, prava su rendgenska slika dubinske ugroženosti crkvenoga i narodnoga bića ali i obiteljskoga morala, posebice kad se sva ta problematika proučava u usporedbi sa stanjem “katoličke” nacije u Hrvatskoj.

6.2. Visok broj pobačaja u BiH

Ubijanje nerodenoga života predstavlja posebno teško ugrožavanje kršćanskih moralnih načela. Međutim, o toj problematici, na žalost, nema se pouzdane podatke za razdoblje nakon posljednjega rata. Ipak, postoji studija koja nam može pomoći da stvorimo, ako ne cjelovitu informaciju, onda barem dosta objektivnu sliku i na tome području. Priredio ju je UNDP (Program ujedinjenih naroda za razvoj) Bosne i Hercegovine.¹² Tamo se čita kako se statistika o namjernim pobačajima u BiH nevoljko prezentira u javnosti, zato što postoji bojazan da bi se alarmiranjem stanovništva o visini broja namjernih pobačaja otvorila tema zabrane namjernih pobačaja koja je posebno aktualna u nekim vjerskim zajednicama u posljednje vrijeme i njezino bi uvođenje, kako tvrdi ta studija, unazadilo prava žena u BiH, pa se zato izbjegava javnost.

Iako, dakle, nema podataka o namjerno izvršenim pobačajima poslije rata, ista studija UNDP-a tvrdi da je trend u predratnim godinama za legalne namjerne pobačaje bio po broju nešto manji od registriranih trudnoća i pokazuje kako je bio najčešća metoda planiranja porodice. U potvrdu toga, preuzimajući podatke iz *Johnston's Archive*, kaže se da je 1985. godine broj živorodenih bio 72 722, broj namjernih

---

¹² Usp. UNDP BOSNE I HERCEGOVINE, *Izveštaj o humanom razvoju - milenijumski razvojni ciljevi - BiH 2003.*, Sarajevo, 2003., 71 (internetsko izdanje: www.undp.ba).

legalnih pobačaja 58 973, a spontanih pobačaja 445. Broj namjernih legalnih pobačaja je bio u rastu i 1988. godine iznosio je 67 769 u odnosu na broj od 70 711 živorođenih, dok je broj spontanih pobačaja bio u padu i iznosio je 383.

U nastavku te studije se kaže: “U BiH, namjieran prekid trudnoće je legaliziran i, u skladu sa Zakonom o uslovima prekida trudnoće, prekid trudnoće se vrši po zahtjevu trudne žene. Za maloljetne trudnice i trudnice lišene pravne sposobnosti zahtjev podnosi staratelj. Broj nelegalnih namjernih prekida trudnoće je nepoznat. Krivični zakoni entiteta predviđaju protupravni prekid trudnoće kao krivično djelo (kršenje pravila o abortusu), koje je kažnjivo sa tri mjeseca do tri godine zatvora, a u slučaju da je nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili smrt trudne žene, kažnjivo je sa kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. Prije rata u BiH - 1990. godine - broj prekida trudnoće, kao metode planiranja porodice, je iznosio 66.625 i skoro je bio dostigao broj novorođenčadi 67.278. U ratu taj odnos se penje i do 2,5:1 u korist prekida trudnoće.”¹³ U redovnom zdravstveno-statističkom izvještavanju posljednjih godina, nastavlja ova studija, ne postoje podaci o njihovu broju. No, prema procjenama utemeljenim na provedenim istraživanjima, sada se taj odnos vratio na prijeratne izrazito nepovoljne vrijednosti. To bi pak značilo da je broj pobačaja tijekom rata bio 2,5 puta veći od broja živorođenih, ali da se poslije rata broj legalnih pobačaja ponovno skoro izjednačio s brojem poroda. Međutim, ako se tome broju dodaju ilegalno izvršeni pobačaji, onda proizlazi da bi ukupan broj pobačaja u BiH bio veći od broja poroda.

Statistika namjernih pobačaja u BiH prije rata¹⁴ nije se, naravno, vodila po vjerskoj ili etničkoj pripadnosti tako da nije moguće znati koliki je udio katoličke populacije u tome velikom zlu. Ipak, za pretpostaviti je da ne treba gajiti nadu kako su katolici bolji negoli drugi. Ustvari, kao što smo, proučavajući natalitet, povukli paralelu sa stanjem u Hrvatskoj, gdje su katolici apsolutna većina stanovništva, čini se prikladnim, također kad su pobačaji u pitanju, učiniti slično. Naime, ako su katolici apsolutna

---

¹³ UNDP BOSNE I HERCEGOVINE, *Izvještaj o humanom razvoju - milenijumski razvojni ciljevi - BiH 2003.*, Sarajevo, 2003., 72 (internetsko izdanje: www.undp.ba).

¹⁴ Za višegodišnje izvještaje o predratnom broju pobačaja (rođenja) u BiH usp. Robert JOHNSTON, *Historical abortion statistics Bosnia and Herzegovina*, 25 October 2008., www.johnstonsarchive.net. 1983. - 50304 (74296), 1984. - 54453 (74539), 1985. - 58973 (72722), 1986. - 61256 (71203), 1987. - 67927 (70898), 1988. - 67769 (70711), 1989. - 65571 (66809), 1990. - 66625 (66952).

većina stanovništva, onda je istina da bi također jednaka većina namjernih pobačaja trebala ići na dušu upravo katolicima. Glede toga ovdje je najprikladnije pozvati se na podatke koje je objavila Hrvatska biskupska konferencija u svome *Direktoriju za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*. U njemu se u poglavlju posvećenom temi pobačaja konstatira: "Prema službenim podacima, u Hrvatskoj je 1980. godine na tisuću rođene djece legalno bio izvršen 701 pobačaj, 1985. godine 823, 1990. godine 697, a 1995. godine 285 pobačaja." A nakon što su izneseni ti službeni statistički podaci o izvršenim pobačajima, dodaje se: "Treba reći da je broj pobačaja koji se ne upisuju ili su obavljani izvan zdravstvenih ustanova (tzv. 'ilegalni') također velik, te se smatra da je broj jednih i drugih izjednačen."¹⁵ Prema posljednjim podacima Hrvatskoga zavoda za javno zdravstvo, statistika svih prijavljenih pobačaja izgleda ovako: "Tijekom 2007. godine bilo je prijavljeno 10.609 prekida trudnoće, što predstavlja blagi porast u odnosu na prethodne godine (2006. - 10.224; 2005. - 10.255; 2004. - 10.288; 2003. - 10.999; 2002. - 12.002; 2001. - 12.814; 2000. - 13.870; 1999. - 14.700; 1998. godine - 15.292; 1997. godine - 16.400; 1996. godine - 19.634)."¹⁶ Međutim, tim brojevima, očito treba dodati pobačaje koji nisu prijavljeni. Tako, ako se ostane kod kriterija HBK da je njihov broj jednak legalnima, onda je ukupan broj pobačaja u Hrvatskoj dvostruko veći od izvještaja službene statistike. Odnosno, u pretpostavci da je tako, na svaka dva poroda dolazio bi otprilike po jedan pobačaj.

Zaključak

Čini se kako je opravdano zaključiti kako su tri osnovna razloga demografskoga stagniranja Hrvata u BiH. To je neuspjao povratak prognanika i raseljenih, koji je ostavio razorne posljedice naročito na posavskim područjima Sarajevske nadbiskupije i na području Banjalučke biskupije. Zatim, od 2002. godine negativan prirodni priraštaj katolika koji su ostali u BiH, a koji se, k tomu, već godinama u kontinuiranom procesu stalno smanjuje. Ta pojava dodatno doprinosi progresivnom starenju katoličke populacije, kao i smanjivanju ukupnoga broja prisutnih. I treće, novo iseljavanje Hrvata, prije svega zbog gospodarskih razloga, ali i zbog

¹⁵ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost-HBK, Zagreb, 2002., 73.

¹⁶ Usp. Marijan ERCEG - Zdenka LESJAK, *Prekidi trudnoće u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2007. godine*, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb 2008., 4 (internetsko izdanje).

nedovoljne sigurnosti i ugroženih prava. Te pojave pogadaju katolike na području cijele BiH, istina negdje više a negdje manje, što je vidljivo iz crkvenih statističkih podataka. Međutim, sve to dio je općih procesa koji su zahvatili, iako ne uvijek u jednakoj mjeri, također pripadnike drugih naroda i vjera i treba ih promatrati u tome kontekstu.

Budući da nikako ne priliči samo konstatirati činjenice sadašnjega stanja, čini se prikladno barem naznačiti pravce prema mogućem rješenju problema. Prvo, tema povratka raseljenih i prognanih sve više izgleda, na žalost, pitanje prošlosti. Ne treba ga i ne smije ga se nikada zaboraviti, ali - i tamo gdje bi mogao, povratak se nedovoljno događa! Zato snažan naglasak u djelovanju Crkve i političkih snaga treba staviti na dva područja: zaustavljanje novoga iseljavanja i podizanje nataliteta. U protivnom tri navedena osnovna razloga - posebice ako djeluju istovremeno kao u ovom slučaju, u sinergiji - užasno su razorni.

Osim toga, potrebno je stvarati ozračje sigurnosti. Negativni demografski trendovi mogu biti zaustavljeni jedino konkretnim djelima koja će ljudima, upravo kroz rješavanje stvarnih pitanja života, otvarati prostor nade. 1. Jedino gospodarski razvitak u BiH može zaustaviti iseljavanje, a vjerojatno i podići natalitet. 2. U svom budućem gospodarskom organiziranju Hrvati iz BiH moraju ubrzano učiti također od židovskoga modela i iskustva, provjerenoga i dokazanoga na raznim stranama po svijetu. 3. Podizanje političke sigurnosti je opći interes društva, i zato što će pogodovati gospodarskom razvitku. 4. U očuvanju vlastitog identiteta *in loco* Hrvati moraju pristupiti još većem jačanju ustanova nacionalne kulture: sveučilišta, kulturnih društava, vlastitih medija, stvarati banke podataka i sve oblike modernoga povezivanja itd. 5. Hrvati u BiH, svedeni na nizak postotak, u vlastitom interesu moraju se učiti zdravoj diplomaciji i održavati dobre veze s Hrvatskom i sa svjetskim centrima moći. 6. Jačanje kredibiliteta Katoličke crkve kroz utvrđivanje njezina unutrašnjega jedinstva koje je, na žalost, ne samo na jednome mjestu, stvarno kompromitirano prije svega nekom vrstom čudnoga unutrašnjeg dualizma, gotovo egzistencijalnoga eklezijalnoga "maniheizma". I na kraju, potrebno je tražiti nov način pastorala braka.

Velik i zaseban problem u cijeloj toj priči jest pitanje obiteljskoga morala hrvatskih katolika što na osobit način mora brinuti Crkvu. Naime, s jedne strane, posebno velikim okupljanjima vjernika tijekom proljeća i ljeta te čestom prisutnošću crkvenih osoba i vjerskih događaja u modernim sredstvima priopćavanja, nametnulo se javno uvjerenje o duboko življenom katolištvu hrvatske populacije. Međutim, negativan priraštaj, koji se već godinama registrira među hrvatskim katolicima u BiH i u Republici

Hrvatskoj, te ogroman broj izvršenih pobačaja, koji su posvuda među Hrvatima davno poprimili vrlo zabrinjavajuće oblike, ozbiljno dovode u pitanje takve stavove. Spomenuta činjenica vrlo ozbiljno tjera Crkvu da preispita dosadašnji način obiteljskoga pastoralara jer taj način, u novim prilikama sekulariziranoga svijeta, očito odavno ne donosi pozitivne plodove.

Postoji još jedan velik problem Katoličke crkve i hrvatske nacije u BiH koji svakako treba spomenuti. On se sastoji u nekoj vrsti dvaju suprotstavljenih stavova glede našega opstanka i trajanja na ovom prostoru. Tako se s jedne strane širi posvema neutemeljen pesimizam kako na ovim područjima nema mogućnosti za opstanak katolika pa se doslovce izmišljaju razlozi za to i širi raspoloženje koje je, posebice iz evanđeoskih razloga, apsolutno neprihvatljivo. Drugi pak ili ne vide ozbiljne probleme ni za Narod ni za Crkvu, ili ih se ne usude spomenuti, te šire priču o nekom imaginarnom društvu, kojega ustvari nema, i stvaraju privid lažnog optimizma koji frustrira. Uz to, i jedni i drugi su redovito vrlo osjetljivi na svaki oblik kritike. Stoga je krajnje vrijeme da se iz stanja mišljenja o sebi vratimo u stanje objektivne istine o nama, što je glavna nakana ovoga prikaza. Naime, stanje u mjeri u kojoj nije zdravo zaista treba liječiti. A moguće je tomu pristupiti samo ako postane jasno gdje je i koliki je problem. Nadam se da će tome doprinijeti podaci koji su izneseni s nakanom da se uspostavi demografska dijagnoza postojećega stanja Nacije i Crkve u BiH kako bi se moglo započeti stvarati ozračje utemeljene nade.

THE NATURAL POPULATION GROWTH AS AN INDICATOR OF MARRIAGE MORALITY IN CATHOLIC FAMILIES OF BOSNIA-HERZEGOVINA

Summary

It seems right to conclude that there are three basic causes of demographic stagnation in the Croatian population of Bosnia-Herzegovina (BH). The first one is the unattained return of exiled and displaced families, which has produced disastrous consequences, especially in the Posavina region of Sarajevo Archdiocese and on the territory of Banja Luka Diocese. Second, since 2002 the negative natural population growth among Catholics who have remained in BH has continuously diminished. This phenomenon adds to the progressive aging of the Catholic population and the diminishing of the total number of Catholics present in the country.

Third, there has been a continuing emigration of Croats, caused primarily by economic reasons but also by insufficient security and endangerment of their ethnic rights. These phenomena strike the Catholics in the whole territory of BH, somewhere more and somewhere less, and they can be visualized through regular Church statistical data. But all this is an integral part of the common proceedings which are also affecting other ethnic and faith communities, although not in the same proportion. We should consider these phenomena in a much broader context.

Since it would be improper to establish only the facts of the present situation, it is fitting to also point out possible ways of resolving this problem. First, the question of the return of displaced and exiled families seems unfortunately to be closed. We should not and must not forget their return; but even in places where it could be possible, the return is not taking place. This is why the activity of the Church and of political forces should be intensified in two domains: how to stop further emigration and how to raise the birth-rate. If these actions are neglected, the three aforementioned basic causes of decline-- especially if they operate in synergy as in our case - remain terribly destructive.

In addition, we should contribute towards creating a secure environment. Negative demographic trends can be stopped only by concrete actions which would open to individuals and families a reason for hope, especially by resolving their life problems. 1. Only economic development in BH can stop its citizens from moving out and would probably contribute to raising the birth-rate. 2. Croats of BH, in their future development, should apply the Jewish model of experience which has been tested as successful in different world regions. 3. Raising political security is in the general interest of society and would favor economic development. 4. In preserving their ethnic identity in loco, Croats should strengthen the institutions of their ethnic culture, such as universities, cultural associations, Croatian media, data banks and different methods of modern interconnections. 5. The credibility of the Catholic Church could be increased if her unity would be intensified, but unfortunately it has been weakened at different levels by a kind of paradoxical internal dualism, a kind of ecclesial existential "Manichaeism". 6. Croats in BH have been reduced to a low percentage of the population; this is why in their own interest they should learn fair diplomacy by cherishing close links with Croatia and world power centers.

A great additional problem is concerned with the morality in Croatian Catholic families; this should be the focus of the Catholic Church. Through large gatherings of Catholics in spring and summer and

presentations by Church leaders of ecclesiastical events in modern media, the widely held conviction is that the Croatian population intensively lives its Catholic faith. In fact, such attitudes are questionable, due to the negative birth-rate, which has been noticed for years among Catholics of BH and in the Republic of Croatia, and due to the enormous number of effected abortions which have reached worrisome magnitude in the Croatian population.. These facts should motivate the Church to reexamine her pastoral care of the families because the traditional kinds of pastoral activities obviously do not bring positive effects.

There is another great problem for the Catholic Church and the Croatian people in BH. It consists of the radically opposing attitudes concerning our survival and safety in these regions. On one side, a totally unsubstantiated, pessimistic, conviction is being spread around that Catholics in these regions have no safe or prosperous future. The reasons given for such convictions are being artificially invented and they contribute towards a depressed mood which is absolutely unacceptable, especially if we keep in mind our belief into the Gospel of Christ. On the opposite side, there are those who do not see any serious problems for the Croatian people nor for the Catholic Church in BH. They do not dare to point out the problems and so spread their vision of an imaginary society, which in fact does not exist, and advocate a false and frustrating optimism. I must add that each of these positions bitterly reject any criticism of their attitudes. Therefore, it is high time to pass from wishful thinking to the plain truth of the situation. This is precisely the purpose of this presentation. The unhealthy proportion of the situation must be healed, and this can be done only if we clearly admit the problems and tackle them. I hope the data presented here will contribute towards looking for solutions, because they have been proposed to make a demographic diagnosis of the Croatian people and of the Church in BH patent, in view of searching for an atmosphere of realistic hope.